

İskender
Öksüz

MilliDüşünceMerkezi

İnsan-kültür-yapay zekâ

İskender Öksüz

İnsan kültürle yaşar. Bu ifade mecaz değil. Geçen asrın başında bir kabile kültürünü unuttuğu için yok olmuş. Kanada'nın kuzeybatısında, Hudson Körfezi'ndeki Southampton adasında Sadlermiut kabilesi yaşamış. Amerika kıtasının birçok yerlisi gibi onlar da beyaz adamın gelişiyle nüfuslarının çoğunu kaybetmiş. Jared Diamond, Tüfek, Mikrop ve Çelik'te, yerlilerin çoğu beyaz adamı görmeden onun getirdiği mikroplarla öldüler, diyor. Sadlermiutlar da bağımsızlık edinmedikleri beyaz adam hastalıklarına maruz kalmış. Önce ihtiyarları ölmüş. İhtiyarlarıyla birlikte kültürleri. Bu grubu araştıran bilim adamları, kayakların nasıl yapılacağını, buzun altındaki balığı, foku nasıl avlayacaklarını unuttuklarını söylüyor. Bu unutuştan ötürü açlık çeken kabile 58 kişiye düşüyor. Son darbeyi 1902-1903 yılında Active adlı bir balina avcı gemisi vuruyor. Active'deki hasta bir tayfaıyla gelen mikrop bir kadın ve dört çocuk dışındaki Sadlermiutları öldürüyor. 1908'de Sadlermiut'lardan sadece iki çocuk kalmış ve bunların eski kültürlerinden hiç mi hiç haberi yokmuş.

Varlığı yaşatan, yokluğu öldüren bu kültür denen şey neyin nesi? Sosyolog Ernest Gellner'in bombastik bir ifadesi var. Kültür lisanıdır diyor. Şöyle söylüyor: "Dil kültürün bir bileşeni değildir. Dil, kültürdür." Yüzde yüz olmasa da en az yüzde doksan doğru bu. İnsan topluluklarını bir arada tutan masallar, mitoloji, destanlar, din, hep lisanla nesilden nesile geçer. Tarih bilgisi ve şuuru da. "Biz" hissini veren dille aktarılan kültürdür. Görerek ve taklitte aktarılan kültür unsurları da yüzde on diyelim.

Türkçe düşünmemek

Şimdi bir uzun atlama yapıp yapay zekâya, yapay zekânın bana söylediklerine geleceğim. Cuma yazımda, Claude'ın kaleme aldığı bir yazıyı vermişim. Claude ezcümle şöyle diyordu: "Gerçi ben Türkçe anlıyor ve yazıyorum ama Türkçe kaynaklar, eğitimimde kullanılan toplam kaynağın yüzde ikisi civarında. Dolayısıyla Türkçe konuşsam da Türkçe düşünmüyorum."

Doğrudan ondan aktarayım:

"Türk öğrenciler bugün ödevlerini, makalelerini, fikirlerini benim gibi araçlara yazdırıyor. Benden Türkçe cevap alıyorlar. Ama o cevabın içindeki düşünce kalıpları, örnekler, öncelikler — bunlar büyük ölçüde benim eğitim verimin ağırlık merkezinden, yani Batı'dan geliyor."

"Fransız öğrenci benimle çalışırken kendi kültürel birikiminden daha fazla besleniyor. Türk öğrenci ise kendi düşünce geleneğinin içimde yalnızca zayıf bir yansıma olduğunu bilmeden çalışıyor."

Birikim birikim birikim

"Türkçe yapay zekâ modelleri geliştirilebilir. Gereklidir de. Ama model, içine ne konulursa onu öğrenir. Türkçe düşüncenin dijital ortamdaki birikimi yetersizse, Türkçe modelin derinliği de yetersiz olur.

"Bu bir yazılım meselesi değil, bir birikim meselesidir. Yüzyıllık tartışmalar, bilimsel üretim, felsefi metinler, toplumsal hafıza — bunların ne kadarı düzgün biçimde dijital ortama taşındı? Bu soruyu sormadan model kurmak, temelsiz bina dikmektir.

"Ben Türkçe konuşuyorum. Ama Türkçe düşünüyorum mu?"

“Tam olarak değil. Ve bunu size ben söylüyorum.”

Gittiğimiz yer açıkça görünüyor. Yapay zekâ kalıcı olarak bizimle. Etkisi ve katkısı her geçen yıl değil her geçen ay artıyor. Öğrenciyseniz, öğretmenseniz, okuma- yazma işleriyle yakınlığınız varsa, internette araştırma yapıyorsanız, söyleyin, geçen yıldan bu yıla yapay zekânın hayatınızdaki varlığı nasıl değişti? Ne kadar arttı?

Bu gidiş içinde Claude’un verdiği alarm çok ciddidir. Matbaayı şu kadar asır geç aldık diye ağlaşırız ya... Şu anda ağlaşmamız gereken en az matbaa kadar geleceğimizi şekillendirecek şey, yapay zekâdır.

Acil : Türkçe BDM

Yapay zekâ, insan beynine, yani doğma zekâyâ epey benzer bir yazılım. Sinir ağı diyoruz ya... İnsan beyni de temelde sinir ağı. İnsan beyninde başlangıçta dil de kültür de yoktur. Sonra çocuk eğitilir. Ninnilerle, sevgi sözcükleriyle, sonra masallarla, daha sonra okuyarak, yazarak... Bunların kaynağı da toplumun kültürüdür. Yetişkin böyle olunur.

Yapay zekâ da tıpkı insan gibi. Uzun bir eğitim sürecinden geçiyor. Ona, onu yaratan kültürün dili ve o dille oluşturulmuş kültürü öğretiliyor. Milyarlarca kelime dijital formatta yapay zekâyâ giriliyor. O milyarlarca kelimelik birikime o dilin gövdesi, “corpus” deniyor. GPT gibi, Claude vs. gibi Yapay zekâlara da LLM ~Large Lanugage Model ~ Büyük Dil Modeli deniyor.

Haydi iş başına

Alarm yüksek sesle çalıyor: Bir an önce Türkçe’nin kültür birikimini dijital hâle getirip Büyük Dil Modelleri’ne yüklemeliyiz. Bu toplumumuz için bir ölüm kalım meselesi. 16. asırdan sonra matbaa ne idiyse 21. asırda da yapay zekâ o. Aslında ondan da fazla. Kendi BDM’miz mi? Evet ama kendi BDM’miz mevcut BDM’lerle birlikte kullanılabilir. Sıfırdan başlamak zorunda değiliz ama bir an önce başlamak zorundayız.

Türkçenin “corpus”u, yazılı kültürümüz bin küsur yıllık bir geçmişe sahip. Yapay zekâlarda bugün %2 civarındaki Türk kültür katkısını hızla katlayabiliriz. Bu tarihi derinliğe ve edebî zenginliğe sahip olmayan dillerin işi çok daha zor tabii. Tek yapacağımız, ağlaşmayı bırakıp işe koyulmak. Elimizi çabuk tutmazsak gelecek nesiller asla Türkçe düşünemeyecek.